

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 15. septembra 1869.

Gospodarske stvari.

O pitanji ali debeljenji domače živine.

Kaj se pravi: živino pitati ali debeliti? — Živino pitati se pravi, klajo, ki jo živini dajemo, hitro spreminjati v meso, mast ali loj.

Kako pa se to stori?

1. Da se v živino ob določenem času kar se največ more klaje spravi. To za izpitanje živine ni zadosti, da se jej toliko klaje dá, da se živina pri moči ohrani in da se nadomestuje to, kar je po delu zgubila. Če hočemo od živine več mesa, masti ali loja imeti, mora se ji tudi dajati več klaje, iz ktere se napravlja meso in mast. Človek, ki ima le toliko dohodkov na dan, kolikor jih potrebuje za živež in obleko, ne bo si mogel ničesa na stran djati in konec leta je ravno tako suh, kakor iz začetka. Ravno taka je tudi s pitanjem. Pitanci potrebujejo več.

2. Ker pa vsaka klaja ne redi živine enako dobro, naj se za pitance izbira takošna, iz ktere se napravlja več mesa, masti ali loja.

3. Če ima pa tudi živina veliko klaje in to redivne pred seboj, pa je rada ne je in do dobrega ne prebavi, ne bo pitanje hitro izpod rok šlo. Treba je tedaj, da je klaja takošna, da jo živina rada je in lahko prebavlja.

4. Pitanci ne smejo biti za nobeno drugo rabo: ne za molzo, ne za plemo, ne za vprego. „Nihče ne more dvema gospodarjema služiti“, je pregovor, ki posebno velja pri pitanji. Če želi gospodar svojo živino hitro izpitati in jo potem v denar spraviti, je ne sme več vpregati, ne mleka od nje pričakovati, in tudi ne po plemenu jo puščati; kar bi mu prišlo na mleku, delu ali plemstvu na dobro, šlo bo na mesu ali loji v zgubo.

Prvo, da namreč pitanec, kar največ more, piče povzije, se doseže, da 1) pičo po sili v živino bašemo, kar se dela pri perutnini, včasih tudi pri teletih, ali 2) da živino zmiraj ješčno obdržimo; to pa se doseže, da ji pičo zmiraj po malem (5krat na dan) pokladamo, da se ne prebaše želodec na enkrat, in da ji iz začetka dajemo slabejo klajo (pleve, seno), potem pa ko živina že bolj kočljiva prihaja, ji dajemo boljšo, bolj okusno (travo, korenstvo, žito), — da večkrat premenujemo pičo, da se ene ne prenaje, — da manj okusno parimo ali kuhamo, z boljšo mešamo in solimo. Tako jo vabi gospodar, da ne neha rada jesti.

Drugo, da namreč pitanec več mesa, masti in loja nareja, doseže se s pokladanjem takošne piče, ktera ima posebno veliko močnatega in beljakastega v sebi; taka je: vsako žito, posebno koruza, pšenica, ječmen, ajda, potem bob, krompir, laneni kravajci,

sladko seno. Po takem živežu se redi živina na mesu in loju. Če se ji pa bolj vodena in sladkorna piča daje, kakor repa, pesa, žene to bolj na mleko.

Tretje, da namreč pitanec zmiraj dobro prebavlja, se doseže tako, da se ji vse lepo po redu in zmerno daje, da je živina, hlev, posoda in živež čeden, da ne dela pretežko in bolj pokojno stoji, le včasih se po hlevu ali zunaj hleva prepelje. Sicer je pa sol dobra pomočnica za ješčnost živine, zraven soli pa vse, kar je grenko in dišeče, kakor brinjeve jagode, encijan, kalmež, pelin, divji kostanj. Pri prešičih živinorejci posebno hvalijo oglje, ki naj drobno stolčeno ali zmleto se postavi jim v kot svinjaka, da ga jejo, kar se jim poljubi.

Četrto, da se pitanci ne rabijo za nobeno drugo rabo, se doseže, da se živina ne molze, ne vprega, ne rabi za plemo. Zato se reže ali kastrira, ker je znano, da rezana živina se veliko bolje izpita, kakor nerezana, in tudi meso njeno je bolj okusno. Zato je treba, da pitanec zmiraj počiva; če manj hodi, manj se izdeli, zato imajo pitance v eno mer v hlev zaprte. Judje na Moravskem, ki so pravi mojstri v pitanji gosí, ktere cele ali sama njih mastna jetra drago prodajajo, posade gos v lonec, da se gani ne more in jo v ti ječi kar hitro in prav na debelo spitajo. Gosí v loncu pa nimajo na svetlem, ampak še v kak tamen kraj jo postavijo, ker svetloba draži čutnice očesne; kar pa čutnice draži, jemlje živini meso in mast. Zato shujša človek in živina po bolečinah, zato shujša noga, če dalje časa bolečine trpi. Sicer pa naj imajo pitanci mehko in čedno nasteljo, da počivajo.

To so poglavitna vodila pri pitanji živine. Sicer je pa še vedeti, da ni vsaka živina in ne vsaki letni čas za pitanje pripraven.

Najlože in najhitreje, tedaj z največim dobičkom se spita popolnoma dorasla, ne premlada, pa tudi ne prestara živina srednje velikosti; znamenja, ki že od zunaj kažejo, da se živina bo dala dobro spitati, so: mehka, volna koža, svitla dlaka, kratke noge, velik trebuh, debel rep.

Srednja gorkota je za pitanje najbolja: prevroče in premrzlo, ne velja oboje nič; če je prevroče, gré veliko po potu (znoji) v zgubo; če je premrzlo, se krči vse v životu in živina sploh ni vesela. V hlevu, kjer se goveda ali prešiči pitajo, naj je 15 do 17 stopinj gorkote po gorkomeru Reomirjevem, pri ovcah z debelim kožuhom pa je dosti 10 stopinj. Spomlad in jesen je tedaj po gorkoti najbolji čas za pitanje; vendar se prešiči in tudi druga živina pita večidel na pozno jesen in pozimi zato, ker takrat ima gospodar največ pridelka. Vendar mora ob mrazu skrbeti za gorak hlev.

Pita naj pa se živina tako dolgo, dokler še debe-

leja prihaja in se tedaj vidi, da se na pitanje obrnjena klaja splačuje, to je, da živina še zmiraj mesa, masti in loja nastavlja na život svoj. Kakor hitro pa gospodar vidi, da ne gré debeljenje naprej, je čas jenjati s pitanjem in blago v denar spraviti.

List iz Dunaja

o gospodarskem učilu ljudskih učiteljev.

Poslal J. Levičnik.

9. septembra 1869.

Odkar sem Vam, iz Dunaja, zadnjikrat pisal, nakupičilo se mi je zopet mnogo gradiva za pisanje. Kakor sem bil že zadnjič omenil, bili smo šli 29. dne u. m. s slovečim čbelarjem gosp. dr. Meliher-jem v Vagram, kjer ima na ondodnih prostranih poljānah mnogo čbelnjakov. So pa ti čbelnjaki, kar se le dá priprosto narejeni in tako slabotno postavljeni, da bi kakov veči piš lahko vse na kup pometal. Stojé tudi kar notri po sredi neizmernega ajdovega polja, in le ozke stezice peljejo od kolovozov tje v srede njiv do njih. Da čbelnjaki ne morejo biti tako trdno in lično narejeni, kakor naši kranjski, to se že po tem lahko razume, ker so čbele tu menda le za čas ajdove paše; — kako veliki pa bi morali ti čbelnjaki tudi biti, ker v enem samem smo našeli blizo 100 slamnatih peharjev, in en sam pehar vzame na višavo skoraj toliko prostora, ko dva naša kranjska panja. Na okrogu kake pol ure pa smo bili našeli, če se prav spominjam, 10 takih čbelnjakov. Kolikor se je dalo zavolj tesnega prostora v sredi ajdonosnih njiv, nam je g. dr. Meliher razkazeval čbelne peharje v njihovih znotranjih delih, in pri tem ogledovanju smo se prepričali, da so naši kranjski panjovi v mnogem oziru vendar le zeló praktični. Zlasti kjer je treba čbele mnogokrat preváževati s paše na pašo, kakor se to godí po Slovenskem, zato ga ne bo z lepo bolj pripravnega panjú najdel, kakor je ravno naš domači. Znan pa je naš kranjski panj tudi g. dr. Meliher-ju, in v razstavi raznih panjev, ktere nam je omenjeni gospod razkazeval 3. dne t. m. na svojem domu, videli smo tudi tega. Sploh bi mogel o vsi ti razstavi mnogo govoriti; al za to mi pa danes primanjkuje časa.

Kar zadeva kemijo, imeli smo razun navadnih skušenj dve večí demonstraciji 2. in 3. septembra v kem. laboratoriju tukajšnje politehnike, v kateri dvorani se nam tudi navadno kemija razklada; gospodarstvene demonstracije smo imeli, odkar sem zadnjič pisal, tudi zopet dve, in sicer 1. in 2. dan t. m. Razkazevala so se nam zopet raznovrstna gospodarstvena mašinska orodja, pa tudi razna semena, mnogo škodljivih plevelskih izrastkov itd. Videli smo pri ti priliki tudi pravi Peruanski Guano (kterega je pa žalibog! vedno manj dobiti) „Baker-Guano“ in mnogo drugih tvarin, iz katerih se napravlja dober umeten gnoj. Ne smem tu zamolčati, s kako skrbljivostjo nas naš profesor dr. Vilhelm pri raznih prilikah opominja, kako naj se varujemo verjeti tistim širokoustnim hlastačem, ki po časnikih tako radi hvalijo ta in una dobra semena, umetni gnoj itd.; največkrat je to le sleparija. Z veliko hvalevredno skrbjo nam priporočuje omenjeni g. doktor tudi pri marsikteri priliki, obračati se zlasti v zadevi nakupovanja raznih semen na naša gospodarska (kmetijska) društva, ktera so povsod z veliko uljudnostjo pripravljena, dobiti take reči na pravem mestu, in o katerih smemo biti brez strahú, da bi nas kdo opeharil. Mnogokrat se pri tacih opombah spominjam naše vrle kranjske kmetijske družbe, ki je za našo deželo in sploh za Slovence že toliko koristnega dognala; — hvalo jej morejo naši kmetje vedeti tudi

za toliko koristnih knjig, ki jih je že na svitlo dala. Tako na priliko v „Umnem kmetovanju“ najde naš narod v svojem domačem jeziku skoraj do malega vse, kar se nam o kmetijstvu tukaj na viši učilnici razklada. Rečem pa odločno: do malega vse! kajti, kakor dandanašnji marsikaj, napreduje tudi gospodarstvena olika od dne do dne. (Kon. prih.)

Zgodovinske stvari.

Deželni zbor Kranjski 12. septembra 1847. leta in pa okraj Žumberški.

Vojvodina Kranjska bila je nekđaj veliko večā kakor je dandanes. Namen teh vrstic vendar ni spuščati se v vse, kar je bilo nekđaj zemlja dežele Kranjske; le objaviti odlomek o tem, za česar je bila pravda med kraljestvom Hrvaškim in med vojvodino Kranjsko, utegne zanimivo biti zdaj, ko Žumberčani radostno nam željo razglašajo, da bi prišli soped pod vojvodino Kranjsko kakor so nekđaj bili.

Le zgodovinsko črtico tedaj, in to iz 1847. leta, podati našim čitateljem, je namen teh vrstic.

Dunajska c. k. dvorna kancelarija je z ukazom od 24. avgusta 1847. leta velela tadanjim stanovom Kranjskim, naj prinesó pred deželni zbor kranjski obravnave zarad uravnanja méj med artikularno komisijo Hrvaško-Kranjsko leta 1846., kateri je prvosednik bil škof zagrebški Jurij Haulik in v kateri so Kranjsko deželo zastopali grof Vuk Lichtenberg, zastopnik stanov Kranjskih, in in c. k. okrožni glavár Novomeški Laufenstein in c. k. okrožni glavár Postonjski Košaker.

12. dan t. m. je preteklo ravno 22 let — bilo je namreč 12. septembra leta 1847. — ko je grof Lichtenberg tadanjemu postulatnemu deželnemu zboru poročal tako:

„Da zadostujemo ukazu visoke dvorne kancelarije, treba pred vsem, da zbrani stanovi izvedó, kako dandanes stojé obravnave zarad mejne uravnave.

Hrvati so stavili 6 zahtev (pretenzij). Med temi je mejna pravda med mestom Reko in grajščino Kastavsko bila že pred več leti po poti pogodbe konečno rešena; to pogodbo je presv. cesar potrdil, in vsled tega so bili mejniki med obe deželi postavljeni in dotične mape narejene.

V lanski skupščini 10. oktobra artikularne komisije v Zagrebu so Hrvaški zastopniki odločno odstopili od zahtev na Metliško zemljo in kar k njej spada. Te pravde je tedaj konec. Po takem Hrvati zahtevajo zdaj le še Stari Kot in Novi Kot (Alt- und Neuwinkel) v okraji Kočevskem, — Panovje poleg Mokric v kantonu Kostanjeviškem, — majhne vasi: Trnovica, Kukolani in Bastjani v okrožji Pazenskem, — gozd Smrekovac v okraji Kastavskem.

Kranjska dežela nasproti pa ima le dve, a jako važni zahtevi; ona namreč zahteva vas Prezid (Altbabenfeld), ki je nekđaj spadala pod Postojnsko kresijo*) in ki šteje nad 100 hiš z obširnim gozdom, ter meri 9371 oralov in 1313 štirj. sežnjev zemlje; — druga zahteva pa sega po Žumberškem okraji z Marijedolom in dotičnimi enklavami; zemlja ta ni še merjena, a večā je kakor Prezidska. Ta okraj je spadal nekđaj pod Novomeško okrožje (kresijo), k državni grajščini Kostanjeviški, Ruberški,

*) Prezid in kar k njemu spada, je Kranjska zemlja; to pričajo stara pisma; zemljišče to dalo se je za odločeni čas le v zakúp (štant) železni fabrikí. — Tako dokazuje Postonjski okrožni glavár v svojem pismu, ki ga je v Zagrebu 17. oktobra 1846. leta zapisniku priložil.